

CONSTANTIN HANSENS

»THORVALDSENIANA«

Det var Baronesse Stampes største fornøjelse, når hun var i selskab med Thorvaldsen eller hans venner og bekendte at opsamle, hvad hun kaldte sine »Thorvaldseniana«: små træk af hans liv eller erindringer om hans adfærd, der kunne uddybe de få oplysninger, Thorvaldsen godvilligt gav fra sig. Sådanne »Thorvaldseniana« findes overleveret i mange af de danske kunstneres breve og skitsebøger, og i det følgende er søgt samlet, hvad Constantin Hansens papirer indeholder af oplysninger om Thorvaldsen og af kunstneriske udtryk for Constantin Hansens optagethed af billedhuggerens kunst.¹

Lige fra Constantin Hansens allertidligste år, hvor han med sine forældre boede på Charlottenborg, og til hans manddomstid beskæftigede han sig med Thorvaldsens liv og værker. Constantin Hansens kopier og kommentarer er ikke kuriosa, men værdifulde eksempler på den betydning, Thorvaldsen havde for den efterfølgende kunstnergeneration, både som den, efter tidens mening, ubestridt største kunstner, Danmark havde fostret og som midtpunktet for kunstnernes liv i Rom.

Det er ikke tilfældigt, at netop Constantin Hansen har beskæftiget sig så indgående med Thorvaldsens kunst. Han kæmpede livet igennem mod den pilne naturalisme og for idealismen i kunsten, og han fremhæver gang på gang i sine teoretiske skrifter Thorvaldsens kunst, når han skal give eksempler på denne stræben.

Disse tanker havde han fået med hjemmefra. Constantin Hansen kom fra et åndeligt rigt, men materielt fattigt miljø, hvor faderen, portrætmaleren Hans Hansen, gav børnene en værdifuld indsigt i den europæiske kunst, litteratur og musik. Constantin fremhæver således ofte med stolthed, at det var Mozarts enke, Constance, der bar ham til dåben i Wien og gav ham sit navn. Hans Hansen knyttede venskabsbånd med mange af de unge kunst-

nere, der var hans samtidige på Kunstakademiet, heriblandt Caspar David Friedrich,² og han giver i sin dagbog en beskrivelse af den unge Thorvaldsens atelier og anfører, at der »seer meget genie-mæssig ud hos ham.« Til gengæld tiltror han ham ikke på dette tidspunkt den store lærdom, idet han skriver: »Imidlertid læste jeg Assessor Bærens' Resention over Premie-Stykkerne, hvori Thorvaldsen faaer sin fortiente Roes, dog troer jeg han gjør ham Uret, naar han tillægger ham theoretisk Kundskab.«³

Hans Hansen holdes også senere underrettet om Thorvaldsens liv og færden, idet den danske generalintendant i Italien Baron Herman Schubart skriver til ham om Thorvaldsens ophold i hans villa på Montenero ved Livorno i 1804 og omtaler relieffet »Musernes dans på Helikon« og sit eget og hustruens portræt med megen enthousiasme.⁴

Constantin Hansen fik i forældrehjemmet en kunstnerisk horisont, der var videre end de fleste af hans jævnaldrende kunstnervenners. I hans skitsebøger, der nu er delt imellem Det kongelige Bibliotek og Den kongelige Kobberstiksamling, findes mange tegninger fra barndomshjemmet. På et af disse tidlige skitsebogsblade ser man det ene af de to billeder, Constantin Hansen debuterede med på Charlottenborg, stående på staffeliet. Maleriet udstilledes i 1825 under titlen: »Nymphen Egeria, som tilsiger Numa Pompilius Love for Romerne, efter et Basrelief af Thorwaldsen«. Dette relief, der idag tilhører Aarhus Kunstmuseum, var et af de få vidnesbyrd, danskerne havde om Thorvaldsens kunst, efter at han havde bosat sig i Italien. Constantin Hansens maleri kendes ikke længere; det kan kun spores, at det i 1825 blev solgt på en udstilling i Altona.⁵

Kopiering efter afstøbninger og skulpturer indtog en væsentlig plads i de unge maleres uddannelse på Akademiet, og Constantin Hansens skitsebøger indeholder en lang række tegninger efter antikke og nyere værker i Afstøbningssamlingen. Han havde en stærk, medfødt plastisk fornemmelse, og selv i skitserne fra hans første studieår kan man se en fremtrædende vilje og evne til at gøre rede for menneskelegemets skønhed. Detaljerne abstraherer han fra og i stedet koncentrerer han opmærksomheden om form og sammenhæng. Constantin Hansen har skrevet et lille udkast til en selvbiografi, der findes i manuskript i Det kongelige Bibliotek, og her kan man spore,

Fig. 1. Constantin Hansen: Del af Thorvaldsens Alexander-frise. Tegning efter kobberstik udført efter forlæg af Friedrich Overbeck. Blyant i skitsebog. Det kgl. Bibliotek.

hvordan denne vilje til at fornemme de store linjer og ikke pertentligt pensle detaljerne ud bragte ham i konflikt med en af Akademiets professorer, der omtales således: »den naturalistiske, lidt lunefulde Eckersberg, som ikke kunne lide at man overførte sit Studium af Antikerne og af det Anatomiske paa Tegningen efter den levende Model; men sagde: »De troer maaske, at de kan gjøre det bedre end Naturen!« Han forlangte en tro Gjengivelse i et og alt af Modellen ...»⁶ Constantin Hansens modstand mod den pilne »fotografiske« realisme holdt sig igennem hele hans liv, og han værdsatte netop Thorvaldsens kunst, fordi han holdt den for et eksempel på den idealistiske stræben, der efter hans mening burde kendetegne den danske kunst.

I barndomshjemmet kunne han studere stik efter Thorvaldsens skulptu-

rer, ligeledes vel på Akademiet. I en af de meget tidlige skitsebøger fra omkring 1826 finder man en lang række kopier efter Alexanderfrisen (fig. 1), og da dette kunstværk endnu ikke fandtes i København ved denne tid, må Constantin Hansen have øvet hånd og øje ved at kopiere de stukne gengivelser deraf.⁷ Denne beskæftigelse kom ham til gode, da han i 1828 mistede begge sine forældre og som den ældste stod med ansvaret for søskendeflokken. Forskellige venner af familien sørgede for, at der blev samlet ind til de forældreløse, og at Constantin fik forskellige opgaver, hvorved han kunne tjene nok til at opretholde familiens eksistens. Et af disse hverv blev ham overdraget af den da nyudnævnte sekretær ved Kunstakademiet, Just Mathias Thiele, der lod ham udføre forlæg til nogle af gengivelserne i sit værk om Thorvaldsens arbejder, der udkom i 1831-32. Constantin Hansen skriver i et brev den 28. oktober 1829 til sin kunstnerisk begavede søster Alvilde: »Jeg har i disse to Dage tegnet oppe i Figursalen til Thiele og har frosset brav imorgen faaer jeg nok i Kakkelovnen«.⁸ Nogle af de tegninger, Constantin Hansen udførte til Thieles værk, udstilledes på Charlottenborg i 1828.

Spørgsmålet om, hvorvidt Thorvaldsen ville vende hjem til sit fædreland eller om en anden europæisk hovedstad kunne tænkes at løbe af med hans samlinger og sikre sig mesterens personlige nærvær, optog københavnernes sind i alle de år, billedhuggeren tøvede i Rom. De unge kunstnere har også debatteret spørgsmålet, og den 5. august 1833 skriver Constantin Hansen til Jørgen Roed om nyt i sagen: »Christensen [medaljør Christen C.] har skrevet, at Thorvaldsen har meget travlt med at pakke ind, da han agter at blive her bestandigt.«⁹ Der kom dog til at forløbe endnu fem år, før Thorvaldsen gjorde landgang i København. Thorvaldsen var for de unge et opmuntrende eksempel på, at en dansk kunstner kunne vinde europæisk berømmelse og social prestige. Det var ikke almindeligvis indlysende for dem, at de levede i »guldalderen«, hverken når det drejede sig om »erkendelsen« eller guldet, og derfor var det en trøst for de unge, at idetmindste én dansk kunstner behandledes som kongers og pavers ligemand.

Da Constantin Hansen i 1835 kom til Rom, gjorde han Thorvaldsens personlige bekendtskab. I en anden version af skitsen til selvbiografien i Det

kongelige Bibliotek beretter han: »Thorvaldsen var dengang i sin fulde Kraft almindelig anerkjendt som Billedhuggernes Fyrste, og der førtes et fornöieligt Samliv mellem alle Nationers Kunstnere.

Kl. 6 Morgen mödtes man i Cafe gréco og derfra foretoges en lille Spadseretour paa Monte pincio. Fra 8 til 12 var Modelstudiets Tid, men paa Slaget 12 mödtes alle i Via Condotti hos Lepre for at spise til Middag. Efter en Kop Cafe og Cigar arbeidedes atter om Eftermiddagen paa Udförelsen af Formiddags Arbeidet. Ved Ave Maria mödtes man atter for at söge i Brevskuffen og for at aftale en eller anden Spadseretour og aftale, hvor man ville træffes om Aftenen. Café gréco myldrede af alle Nationers Kunstnere, man traf Bekjendte og alle Slags Sprog löd mellem hinanden. Aftenen tilbragtes i et eller andet Osteri og ved en Fogliette Vin og en Bajoc Pibe förtes livlig Samtale, indtil man gik til Nattero. Söndag Formiddag var almindelig Cour hos Thorvaldsen, som gjerne havde et eller andet nyt Arbeide for og det löd underligt at höre Tydskerne kalde ham »Herr Staatsrath«. ¹⁰

Det kan vel være, at den store afstand i social position mellem den verdenserfarne billedhugger og den næsten 35 år yngre, i sit væsen noget kantede maler i den første tid har fået Constantin Hansen til at holde sig på nogen afstand af Thorvaldsen. Det antydes ihvertfald i Baronesse Stampes Erindringer om Thorvaldsen, at der på et tidspunkt har været en eller anden misstemning imellem de to. Hun skriver: »Thorvaldsen holdt meget af at blive modsagt, og ofte har han forsikret mig, at det vamløde ham at leve og omgaaes med dem, som sagde ja til Alt og ingen Mening gjorde giældende ... Jeg fik en Gang en Ven af mig (C.H. i Rom) til at kritisere Noget, Thor arbeidede paa, (jeg troer næsten, der var min Byste), fordi jeg vidste, det ville vinde Thorvaldsen for ham, som havde den Tro om Hansen, at han blot snakkede efter Munden og i Grunden ikke var ham god; der var længe Mistro mod hinanden blandt disse to, dog tabte det sig ganske fra Thors Side, og han havde stor Respekt for Constantin Hansen; han gjorde overmaade meget af ham som Konstner og Maler og bestilte et Stykke hos ham, idet han ganske overlod til ham at vælge Gienstand og Størrelse derfor. »Jeg maa have et Stykke af ham i mit Museum«, sagde Thorvaldsen, »han er blandt vore dygtigste Konstnere«.« ¹¹

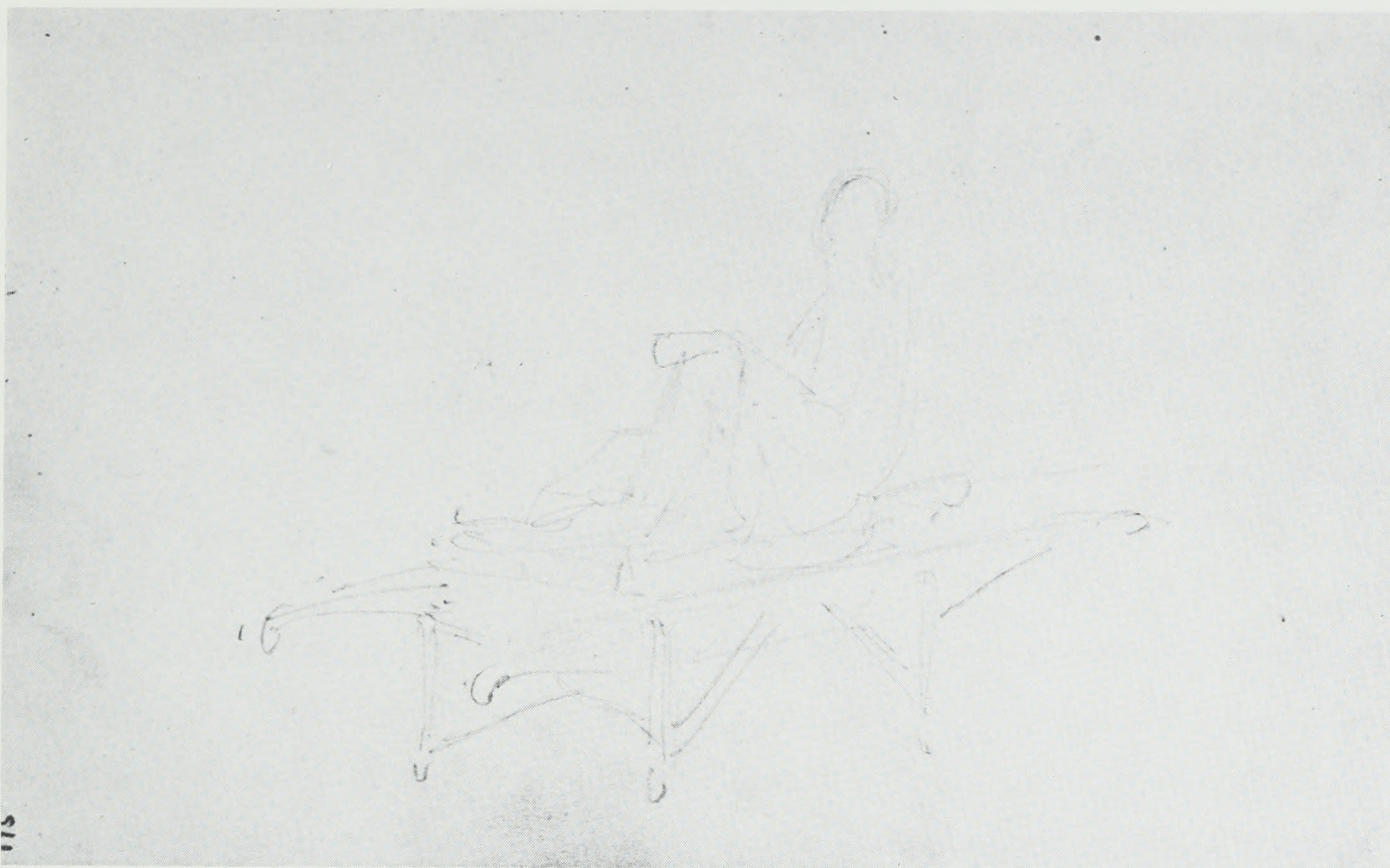

Fig. 2. Constantin Hansen: En hyrde fra Thorvaldsens Johannes Døberens prædiken. Blyant i skitsebog. 10,2×16,7 cm. Den kgl. Kobberstiksamling.

Maleriet af »Poseidon-Templet i Pæstum«, det eneste, Thorvaldsen erhvervede af Constantin Hansen, hører desværre ikke til de mest inspirerede af dennes italienske billeder.

Der findes mange vidnesbyrd om et venskabeligt forhold mellem de to kunstnere i Rom, men da Constantin Hansen havde et godt øje for det »altfor menneskelige« er det antagelig den overdrevne dyrkelse af Thorvaldsens person, der er faldet ham for brystet. Et af vidnesbyrdene om, hvorledes det selskabelige samvær var til glæde for begge parter, er beretningerne om de romerske juleaftener i 1836 og 1841, hvor de danske kunstnere samledes. Baronesse Stampe fortæller desuden, at det som regel var Küchler og Constantin Hansen, der måtte holde for, når Thorvaldsens melankoli truede med at holde ham søvnløs, og lotterispillet var det eneste, der kunne bortlede hans opmærksomhed fra de bekymringer, der plagede ham.

Planerne om oprettelsen af et museum for Thorvaldsens værker og sam-

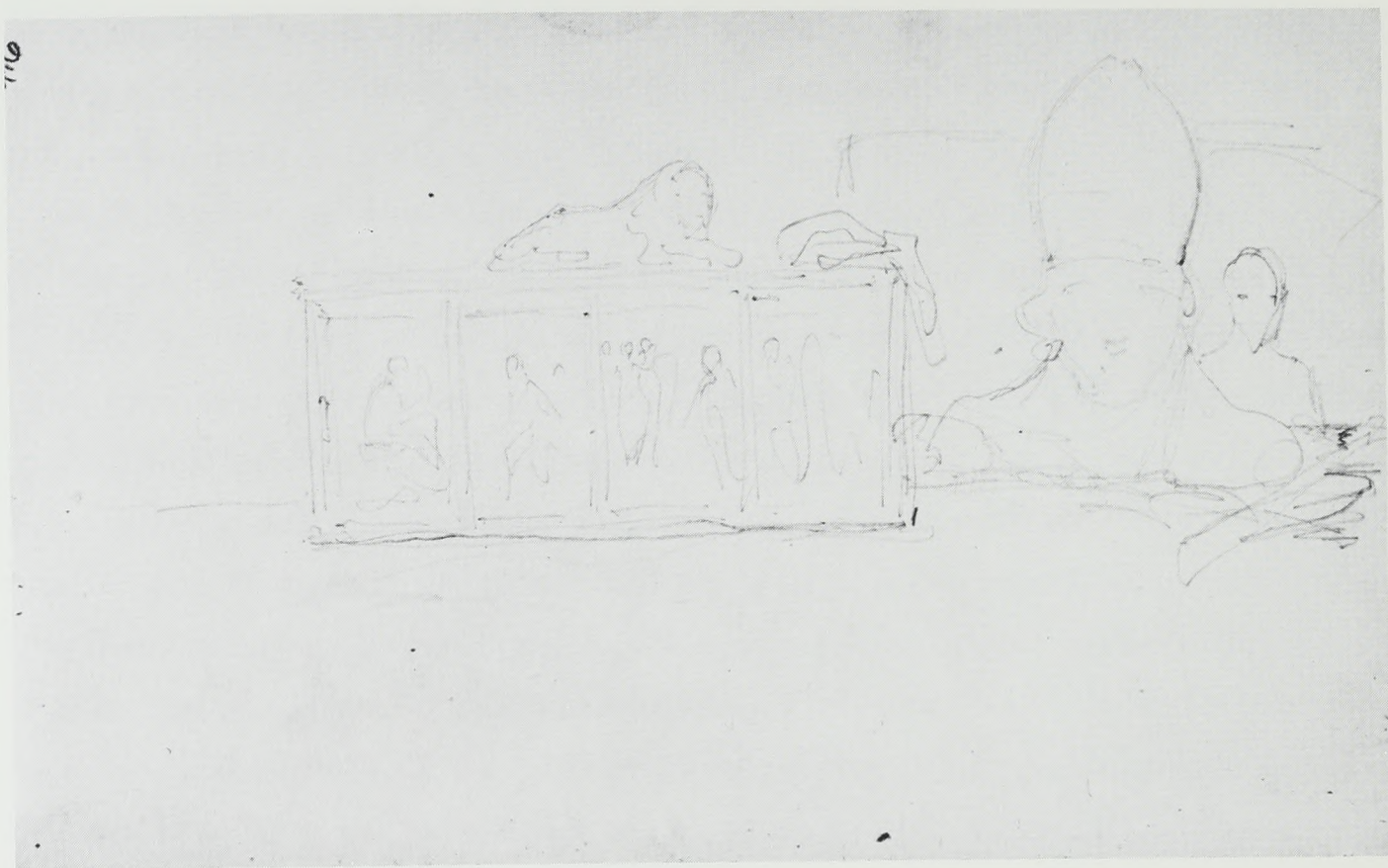

Fig. 3. Constantin Hansen: Værker af Thorvaldsen under udpakning. Blyant i skitsebog. 10,2×16,7 cm.
Den kgl. Kobberstiksamling.

linger optog i høj grad tidens unge kunstnere. De følte, at det var vigtigt for kunstens kår i Danmark, at museet måtte blive til virkelighed, da den store hæder, samfundet herigennem ville vise en dansk kunstner kunne hjælpe de unge i deres kamp mod filisteriet og de trange økonomiske kår.¹² Constantin Hansen, hvem sådanne tanker altid lå på sinde, har tilkendegivet sin interesse i sagen ved at give Bindsbölls udkast til museet en fremtrædende plads i sit maleri »Danske kunstnere i Rom«, malet i 1837 for Kunstforeningen i København.¹³

Efter at Constantin Hansen og Thorvaldsen begge var vendt hjem fra Italien, traf de lejlighedsvis hinanden hos fælles venner. På Thorvaldsens sidste livsdag var Constantin Hansen sammen med H. C. Andersen og Oehlenschläger tilstede ved middagen med familien Stampe, og da Thorvaldsen var død, dekorerede Constantin Hansen som en sidste venskabsgerning den

kiste, hvori billedhuggeren blev stedt til hvile. Tilbage stod arbejdet med at få skabt Thorvaldsens Museum. Det var Constantin Hansens håb, at museet måtte få den samme opdragende og løftende virkning, som han selv ønskede at bibringe det danske folk gennem sin udsmykning af Københavns Universitet. Han fulgte derfor opmærksomt museets skæbne, hvilket blandt andet fremgår af en adresse, en del af de betydeligste danske kunstnere underskrev til støtte for kunsthistorikeren N.L.Høyens kandidatur til stillingen som museets første inspektør, hvor vi også finder Constantin Hansens navn. Stillingen tilfaldt dog ikke Høyen, men derimod L.Müller.

En dag har Constantin Hansen passeret museets bygning og betragtet udpakningen af de store trækasser, hvori statuer og gipsmodeller emballeredes ved hjemsendelsen fra atelieret i Rom, der foregik i mange tempi. Han nedfældede indtrykkene af arbejdet med at pakke skulpturerne ud i hastige rids i sin skitsebog og man ser, hvordan han har været fascineret af statuerne gradvise fremdukken i de store trækasser.¹⁴ På side 112 i skitsebogen ses en af Thorvaldsens apostle og to arbejdere, der bærer Kristushovedet. Skitsebogen daterer sig fra 1845, og det drejer sig derfor om de sent hjemkomne gipsmodeller til de store statuer, der havde stået i Thorvaldsens atelier i Rom. På næste side ses en arbejder, der bakser med oplukningen af en af kasserne og den følgende tegning viser en halvt åben kasse, der gemmer apostlen Thomas. Den figur, Constantin Hansen har gengivet på en bære, er modellen til den yderste person i frontongruppen på Frue Kirke, Johannes' prædiken i ørkenen. (Fig.2). En version af »Musernes dans på Helikon« gemmer sig bag tremmer på tegningen på side 116, medens det store gipshoved sammesteds er en del af modellen til Pius VII's monument i Peterskirken. (Fig.3). Bagved ses Schwarzenbergløven, antagelig formindsket af perspektiviske årsager. På side 117 er arbejderne ifærd med at åbne kasser og på den følgende side betragter en af dem fire portrætbuster, smukt emballeret i en specialbygget kasse. (Fig.4).

Disse små rids fra byggepladsen står i en stærk kontrast til den heroiske fremstilling af statuernes ankomst til museet, Jørgen Sonne har givet i sin frise på Thorvaldsens Museum. Transport af kunstværker var, dengang som

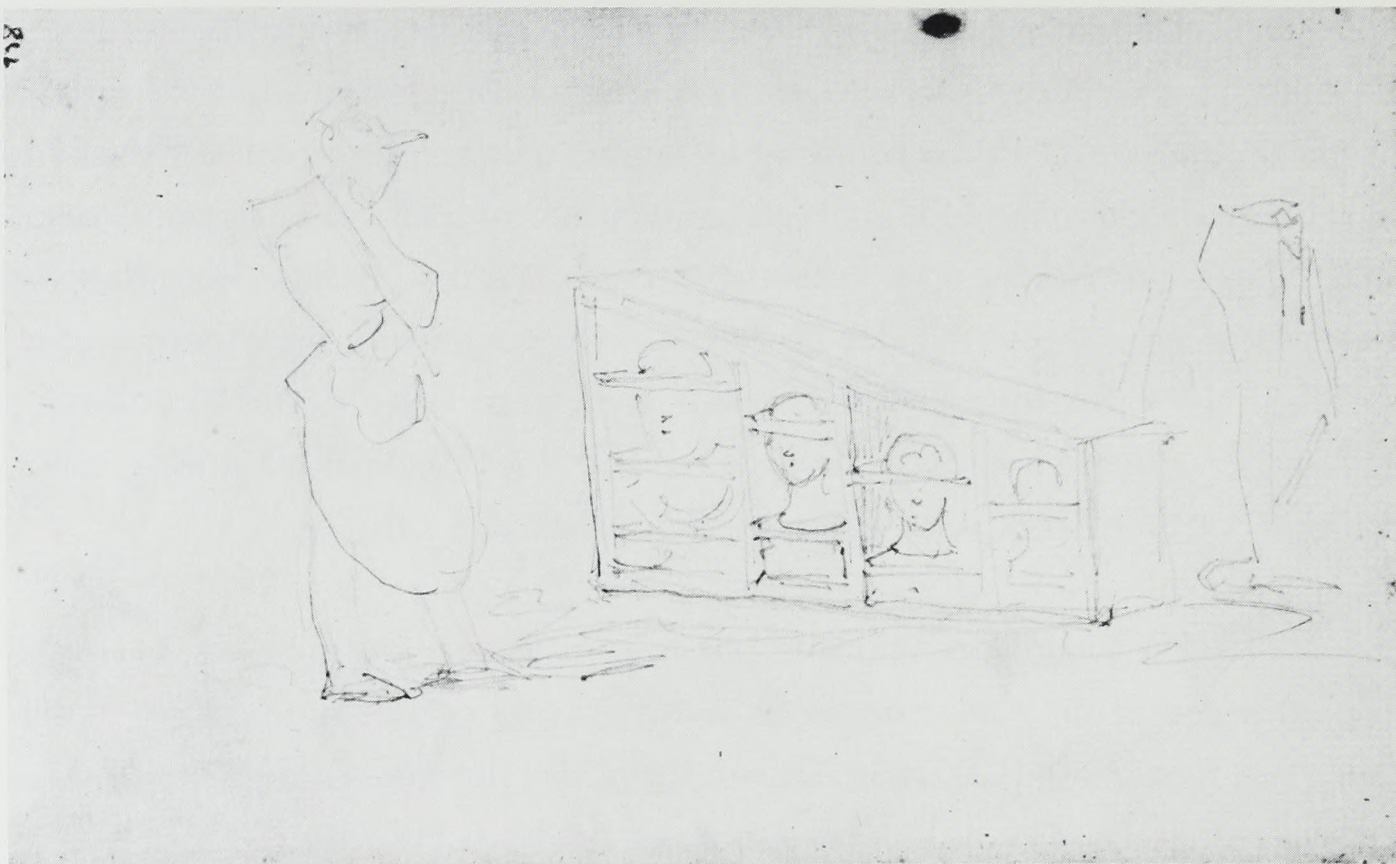

Fig. 4. Constantin Hansen: Udpakning af buster af Thorvaldsen. Blyant i skitsebog. 10,2×16,7 cm.
Den kgl. Kobberstiksamling.

nu, en meget vanskelig og kostbar sag, og havde Thorvaldsens statuer ikke været pakket bedre, end frisen giver indtryk af, var der nok ikke blevet meget tilbage for museet at udstille.¹⁵

Sonne har fremstillet transporten monumentalt og pittoresk, idet det ikke havde været let at skabe en heroisk frise med udgangspunkt i de tæt tillukkede trækasser, vi ser på Constantin Hansens tegninger. Frisen gengiver en ideel virkelighed og Sonne tillempet de historiske kendsgerninger efter billedernes krav og udsmykningens formål, at hylde Thorvaldsen. Derfor ser vi også en lang række danske kunstnere og digtere gengivet, der slet ikke var tilstede i København, da Thorvaldsen gjorde landgang. Constantin Hansen var således i Rom, da Thorvaldsen ankom til sit hjemland, men Sonne har alligevel portrætteret ham blandt kunstnerne i en af bådene. Men det er berettiget, at Constantin Hansen findes gengivet i frisen – Thorvaldsen havde betydet meget for ham, og Sonne satte derved et smukt minde over de to kunstners venskab. Constantin Hansens gengivelse af

udpakningen er derimod hastige øjebliksbilleder – lette skitser af et sceneri, der fangede hans opmærksomhed. Denne lille reportage fra arbejdspladsen foran Thorvaldsens Museum blev det sidste vidnedbyrd i Constantin Hansens skitsebøger om hans livslange interesse for Thorvaldsens kunst.

Charlotte Christensen

Noter

1. Constantin Hansens skitsebøger er idag delt imellem Den kongelige Kobberstiksamling, der ejer 13 bøger (inv. 18095 a-k, inv. 8992 og inv. 14842) og Det kongelige Bibliotek, der besidder 28 (NKS 3627, 4°, heri 8 skitsebøger samt NKS 846, 8°, der indeholder 20 bind). Det kongelige Bibliotek ejer desuden en del skriftlige efterladenskaber af og om Constantin Hansen, Add. 450 fol. Se iøvrigt H. P. Rohde: En guldaldermaler i Italien. Kunsthistorisk mosaik sammensat af breve og optegnelser hidrørende fra Constantin Hansen og hans kreds. Kbh. 1977. Foreliggende artikel forelå klar til trykning før den nævnte bogs fremkomst, hvorved den til en vis grad overlapper deri publiceret materiale.
2. I Hans Hansens stambog på Det Kongelige Bibliotek (NKS 874, 8°) findes hilsener fra Constance Mozart og Caspar David Friedrich samt en af Friedrichs sjældne raderinger.
3. Portrætmalerens Dagbog (1793-1797), Memoirer og Breve VI, Kbh. 1907, henholdsvis p. 121 og p. 34. Assessor J. H. Bäreus' artikel i tidsskriftet »Iris« om elevudstillingen på Kunstakademiet, hvor Thorvaldsen omtales, er fra 1794.
4. Kgl. Bibl. Add. 450, fol. 1 b, brev af 24. september 1804. Ved hjælp af dette brev kan Schubarts og hans kones buster dateres endnu et gran nøjagtigere, end det tidligere har været muligt (Else Kai Sass: Thorvaldsens Portrætbuster, 1963-65, kat. nr. 41 og 42). I brevet hedder det blandt andet: »Vor fortræffelige Kunstner Thorvaldsen forlader os i Morgen, og dette smerter mig, da jeg inderlig elsker ham. Han har tilbragt nogle Maaneder paa vort Montenero ... og har forfærdiget nogle prægtige Arbeider. Alle de af Canova, som jeg kiender, kan ikke sættes i Ligning med dette Mesterstykke.

Det forestiller Musernes Dans, som alle dandse omkring de paa en liden Höy staaende Grazier. Appollo sidder noget længere fra paa en liden Klippe, og spiller Lire. Geniet trænger overalt igiennem, saavel hvad Figurerne som Drapperierne angaar. Han har desforuden gjort min og min Kones Buste af kolossalsk Størrelse. Ligning og Arbeide ere ypperlige ...«.

5. Tegningen i Kgl. Bibl. NKS 3627, 4° b, p. Maleriet kat. nr. 81. Ifølge et notat i en egenhændig liste, Constantin Hansen har ført over sine malerier, udførte mellem 1824 og 1862, blev billedet erhvervet af »Donner i Altona« på en udstilling i Altonaer Kunstverein i 1825. (Kgl. Bibl.). Tegningen gengivet som vignet på titelblad.

Det må dreje sig om Thorvaldsens gode ven, købmanden Conrad Hinrich Donner, af hvem han i 1840 gjorde en buste (Sass, kat. nr. 174).

Constantin Hansen var ikke den eneste, der udstillede en malet kopi efter Thorvaldsen på udstillingen i 1825. Ephraim Johs. Gempert figurerer i samme katalog med nr. 87 Egeria og Numa Pompilius; malet efter et Basrelief af Thorvaldsen.

6. Kgl. Bibl. Add. 450, fol. III b.
7. På dødsboauktionen efter Hans Hansen solgtes et stik efter Begas' portræt af Thorvaldsen og 8 blade af Riepenhausen efter Thorvaldsen. Disse udgaves i »Le statue e li Bassirilievi ... dal ... Alberto Thorvaldsen ... incisi dai Riepenhausen e da Ferdinando Mori«, Roma 1811, men Alexanderrelieffet i tillægget hertil er stukket af Mori, ikke af Riepenhausen. Den udgave, Constantin Hansen har kopieret, er Bettelini og Marchettis stik efter Overbeck, udgivet i Frankfurt (uden år), hvilket kan ses af hans nøjagtige gengivelse af disse planchers skraveringer.

8. Kg.Bibl.Add.450 Vle. Denne søster Alvilde er værd i det mindste en fodnote. På broderens malerier og tegninger fra deres opvækstår på Charlottenborg ser man hende ofte, tegnende og malende; men da forældrene døde, måtte hun ud at tjene. Vejen til Akademiet havde naturligvis under alle omstændigheder været hende lukket, da kvinder først fik adgang hertil i 1888; men således fik hun slet ingen mulighed for at udvikle det talent, hun vel var i besiddelse af. Det fremgår af hendes breve, hvor tungt hun følte denne skæbne; for eksempel skriver hun den 4.januar 1829 til Constantin Hansen: »Jeg vilde saa gjerne have noget Mythologie, naaer jeg bare vidste, hvordan jeg skulde bære mig ad dermed. Jeg vilde ogsaa gjerne lære at regne. Kan du ikke sige mig, hvordan jeg skulde bære mig ad med det. Jeg vilde i det hele saae Meget, naar jeg bare kunde, og det er ilde, ei at kunde, naar man saa gjerne vilde«, og hun sukker: »... det maae dog være rart at være Maler« og beder broderen holde hende underrettet om kunstlivet i København. (Kgl.Bibl.Add.450, fol.VII b).
I et udateret brev til Jørgen Roed (Add.450, fol.VI h, nr.7) skriver Constantin Hansen: »Da Thiele snart kommer ud paa Dansk og Tegningerne skal raderes her, har jeg lovet at øve mig deri.« Et sådant øvelsesblad er antagelig raderingen af Ganymed med ørnen efter Thorvaldsen (Emil Hannovers fortegnelse nr.3). Illustrationerne i det udkomne værk er kobberstukne, ikke raderede.
9. Brev til Roed, Kgl. Bibl. Add.450, fol. VI h, nr.22. I et udateret brev til Jørgen Roed sammesteds skriver Constantin Hansen desuden: »Jeg har nu siddet hele dagen og prikket og puncteret Tegninger til Thiele og et Par smaae Figurer til Porcelainsfabriken saa jeg er halvblind«.
10. Kgl. Bibl. Add.450 fol. III b.
En lignende, mere detaljeret beskrivelse findes i Kgl. Bibl. Add. 1181, 4°, ved Rudolf Schmidts papirer i skitsen »Kunstnerliv i Rom i Aarene 1835-44«, nedskrevet af Constantin Hansen. Her fortælles blandt andet indgående om koleraepidemien i 1837, hvor Ludwig I af Bayern sendte to tyske læger til Rom, »Völcker og Dell, og ved Spadseretourene om Eftermiddagen befandt Thorvaldsen sig altid bedst, naar han havde en af Lægerne paa hver Side.«. De to lægers portræt hang i Thorvaldsens stue paa Charlottenborg, og findes nu i Thorvaldsens Museum (inv.B 404). Maleriet er af Blunck og deres navne angives i kataloget som Karl von Pfeuffer og Geist.
11. Baronesse Stampes Erindringer om Thorvaldsen, Kbh.1912, p.17.
En beskrivelse i et brev til Roed af en dansk grosserers indkøb i Rom (– det må være Puggaard, det drejer sig om) kan måske tyde på, at det snarere er Thorvaldsens omgivelser end billedhuggeren selv, Constantin Hansen har holdt sig på afstand af: »Du kan blot see naar de Malerier kommer som han har kjøbt her i Rom, hvilket skidt det meste som han har faaet for godt Kjöb og Thorvaldsen, som siger ja til alting til saadanne Folk har sagt, at det ere deilig, det vil han nok fortælle i Kbhvn:«. (25.april 1836, Add.450, VI h). Ellers omtaler Constantin Hansen snarere Thorvaldsens personlige beskedenhed i sine papirer.
12. I Kgl. Bibl. Add.450 fol. VIIe, udateret brev fra Marstrand (fra 1841) nævnes Bindsbøll og museumskommissionen og i et brev af 24.10.1840 sammesteds skriver Marstrand fra München: »Min broder skriver, at Thorvaldsen bliver i Danmark – Musæet gaaer langsomt.« I samme brev nævner han, at Thorvaldsen har købt et maleri af ham, hvilket også omtales i Marstrands brev af 26.3.1841. Det omtalte maleri er »Oktoberfesten«, Th. M. B 258.
13. Se S.F. Plewing: Constantin Hansens billede Danske kunstnere i Rom, Kunstmuseets årsskrift 1974, pp.50 ff.
14. Den kongelige Kobberstiksamling, Skitsebog inv.18095 k. Disse tegningers sujet har ikke tidligere været identificeret.
15. At transporten nok kunne vække bekymring ses af billedhuggeren Holbecks dagbog fra 1842, ført for Baronesse Stampe: »Siden at alle Kasserne vare ombord paa det lille Skib, som skulle føre dem til Livorno, haver jeg bestandig bemærket en vis Uro hos Thorvaldsen, hvis Aarsag sikkert er Uvisheden om alle sine uskatterlige Konstsagers Skiæbne, som han nu haver overgivet til Havet ...« (skrevet efter 27.8.1842). Trykt i Baronesse Stampes Erindringer om Thorvaldsen, Kbh.1912, p.203. Transporten var også en bekostelig affære for Thorvaldsen, se *ibid.* p.105.